

PŘÍPRAVA RÁDCŮ A RÁDKYŇ PRO DUCHOVNÍ VÝCHOVU

LŠ PROTOS 2021

Autor práce

Jan Brejcha – Kaeru
kaeru@skaut.cz

Konzultant

Jiří Zajíc – Edy

Úvod

Současný, technicky vyspělý, svět klade na člověka jako jedince velké nároky. Také ráno vstanete a už koukáte do telefonu? Jakmile se probudíme, většinou jsme přímo zaplaveni informacemi – emaily, zprávami ze sociálních sítí, reklamou, předpovědí počasí, počty lidí aktuálně nakažených koronavirem. Dle Josepha DeVita je „americký zaměstnanec vystaven více sdělením za jeden rok, než kolika byl vystaven člověk žijící v roce 1900 za celý svůj život.“¹ Technická vyspělost do značné míry ovlivňuje život každého z nás, a to v pozitivním i negativním smyslu. Technice vděčíme za mnohé – za rychlou komunikaci napříč zeměkoulí, za rychlou a bezpečnou dopravu, za to, že můžeme komfortně bydlet. Zatímco ještě pro moji babičku bylo za jejích mladých let zcela běžné mít na vesnici pouze suchý záchod, dnes neznám člověka, který by byl na podobný životní standard (až na skautský letní tábor) ochoten přistoupit. To, jak nás technizace světa ovlivňuje v běžném životě již příliš nevnímáme. Náš mobilní telefon nebo počítač nám odpoví na otázky všeho druhu.

Často ovšem zapomínáme, že na některé otázky nám nikdo jiný, a tedy ani počítač nebo chytrý telefon, odpovědět nemůže. Na některé otázky musíme hledat upřímné odpovědi jedinečně v sobě. Hledání v sobě – rozhovor se sebou samým², je dle mého názoru základním předpokladem a zároveň nutnou součástí pro rozvoj duchovního života. Je to však umění, kterému se dnes nikde neučí – vzdělání je v dnešní době spíše ploché než hluboké, přestože se předmětům, které nám vzdělávací systém předkládá, často věnuje poměrně detailně. Z těchto důvodů vnímám, že věnovat se duchovnímu rozvoji mladých lidí je nyní třeba více než kdy jindy. Jak však v mladých lidech probudit touhu po onom vnitřním rozhovoru? Jak jim toto umění předávat? Jsem přesvědčen, že skautská výchovná metoda je jednou z odpovědí na tuto otázku, neboť duchovní rozvoj je ve skautingu přímo zakotven v jeho třech základních principech.

Aby ovšem ono předávání bylo vůbec možné, je nutné, aby tuto potřebu aktivně vnímali zejména ti, kteří mají na děti ve skautingu největší vliv. Po skautských vůdcích (kteří jsou k duchovní výchově alespoň částečně vedeni za pomoci čekatelských a vůdcovských kurzů, lesních kurzů, lesních škol a dalších vzdělávacích akcí) jsou to především rádcové a pod-rádcové jednotlivých skautských družin. Ti se s dětmi vidí na každé družinové schůzce, na každé výpravě. Vhodnou přípravou našich rádců pro duchovní výchovu v oddíle pomůžeme nejen jim samotným, ale i celému oddílu a tím i naší společnosti. Z tohoto důvodu tato práce navrhuje jednotlivé aktivity a diskuse, které by měly pomoci připravit pro duchovní výchovu budoucí i současné rádce a pod-rádce.

Práce je členěna do čtyř kapitol. V první kapitole se věnuji zejména rádcům samotným a pomocí různých aktivit se snažím přiblížit, co je to duchovní život a jakým způsobem jej

¹ DEVITO, Joseph A. Základy mezilidské komunikace: 6. vydání. Praha: Grada, 2008. s. 36, ISBN 978-80-247-2018-0

² Hogenová Anna a Michal Slaninka. Žít z vlastního pramene: *Rozhovory o životě a filosofii s Annou Hogenovou*, Malvern 2019.

prožívá každý z nás. V rámci aktivit si budoucí rádcové sami přijdou na to, že existují hodnoty, které nás přesahují. Přesahu duchovních hodnot a jeho realizaci skrz víru věnuji druhou kapitolu. Třetí kapitola se věnuje základnímu představení duchovní výchovy. V závěrečné čtvrté kapitole představuji praktické nápady na aktivity, které mohou rádcové uskutečnit se svými družinami a představím také možné další zdroje inspirace.

Duchovní život rádce

Sv. Augustin řekl: „*Kdo chce druhé zapalovat, musí nejdřív sám hořet.*“ Tento citát vyjadřuje, že v ideálním případě bychom rádce rádi probudili k tomu, aby sami cítili, že jít do hloubky, jít do rozhovoru se sebou samým, je třeba. Pokud budou mít rádcí sami tuto potřebu, budou s nadšením předávat základní skautské principy svým členům. Co víc, budou schopni hledat kreativní způsoby, jak skautské principy předávat. Abychom mohli rádce pro duchovní rozvoj a výchovu zapálit, musíme je ale nejdříve seznámit s tím, co vůbec duchovní život je a jakým způsobem se odráží v životě každého z nás.

Co je cílem tvého života, čeho bys chtěl dosáhnout?

Zadání: Rozdělíme skupinu do dvojic a zadáme jim následující úkol: Stříhnete si, kdo vyhraje, ten bude klást otázky druhému. Otázky jsou kladeny tak, aby ten, kdo se ptá, přišel na to, co je cílem života druhého. První otázka tedy bude: „Co je cílem tvého života? Čeho bys chtěl v životě dosáhnout?“ Na tuto otázku tázaný odpoví. Cílem aktivity je dobrat se k zobecnění toho, čeho chce tázaný dosáhnout. Ten, kdo se táže tedy bude dále pokračovat v tázání a nadále bude opakovat otázku – „... a proč je zrovna toto tvůj cíl?“ Rozhovor končí ve chvíli, kdy dotazovaný hráč odpoví na otázku obecnější formulací, která v ideálním případě nezahrnuje hmotné věci. Je naprosto zásadní, aby se ten, kdo odpovídá snažil **upřímně a pravdivě najít co nejlepší odpověď, která koresponduje s jeho přesvědčením.** Po ukončení rozhovoru si obě strany role prohodí.

Diskuse: Většinou odpovědi na první otázku budou vyjadřovat něco konkrétního – nějaký sen, či aktuální cíl, jako je vystudovat školu, či vydělat peníze. To jsou však odpovědi, které plavou pouze na povrchu, ale my se chceme dostat k jádru věci. Tuto otázku může tázající se hráč zopakovat, kolikrát bude potřeba. Předpokládám, že nejobecnější odpověď by mohla být něco jako: „Protože chci být šťastný“. Rozhodně to ale není jediná možná odpověď, záleží na každém, jak svůj život chápe a jestli někdy přemýšlel o jeho smyslu. Prohození rolí na konci a zopakování aktivity pokládám za dobré z toho důvodu, aby si byl tázající v prvním kole vědom, že v druhém kole bude odpovídat na otázky on, a tudíž bude ve svých otázkách držet jistou míru ohleduplnosti.

Rizika: Rizikem této aktivity je, že ten, kdo se táže nebude dostatečně empatický a tázaný propadne pocitu, že není schopen odpovědět. Je proto potřeba, abychom dobře vysvětlili těm, kdo pokládají otázky, aby sledovali reakce toho druhého a v případě, že by se diskuse zasekla v mrtvém bodě, tázaný by nebyl schopný rozhovor posunout dále a začal by propadat beznaději, aby zavolali na pomoc moderátora, který se pokusí návodnou otázkou posunout jejich rozhovor

dále. Stejně tak je dobré dát tázanému hráči možnost rozhovor ukončit ve chvíli, kdy by cítil, že otázky naráží na něco, na co nemůže zodpovědět, protože to nechce sdílet.

Po skončení aktivity si sedneme do kroužku a zeptáme se jednotlivých dvojic, zda jsou ochotny své konečné odpovědi sdílet s ostatními. Moderátor zdůrazní, že žádná odpověď není špatná. Účastníci se v rámci sdílení odpovědí mohou navzájem obohatit tím, na co přišli druzí. Na odpovědích by mělo být patrné, že pro jednotlivé účastníky většinou nejsou rozhodující hmotné hodnoty, ale spíše hodnoty, které nás přesahují – účastníci by např. mohli chtít „konat v životě dobro“, „pomáhat druhým“ nebo „být šťastní“, či něco podobného. Pokud by převážily pouze hodnoty materiální, pak moderátor převede diskusi na téma, zda by nebylo vhodnější své hodnoty přehodnotit na hodnoty nemateriální, hodnoty, které nás přesahují a které nám spíše než hodnoty materiální přinesou spokojený život, ať už se nacházíme v jakékoli životní situaci. Výsledek diskuse je mostem pro to, k čemu směřujeme a co by mělo zaznít nahlas: *Duchovní hodnoty jsou něco nehmotného na co si nemůžeme sáhnout, co nemůžeme změřit, je to něco, co nás přesahuje. Přestože nejsou hmotné, jsou pro nás důležité, někdy možná aniž bychom si je přímo uvědomovali. Jak vidíme, duchovní hodnoty má každý z nás, i když ty Vaše tady třeba nezazněly nahlas. Co z toho vyplývá? Duchovním životem, ať chceme nebo ne, žije každý z nás. Souhlasíte?*

Jak vedeme duchovní život právě my?

Zadání: V následující diskusi na přibližně 20 minut účastníci po skupinkách 3-5 osob diskutují o tom, jakým způsobem se snaží (nebo by se mohli snažit) v životě přiblížit k tomu, co je jejich cílem, na který v minulém rozhovoru přišli. Jednotlivé způsoby účastníci zachycují (mohou libovolně psát či kreslit) na papírovou plachtu či větší bílý papír. Po skončení limitu mají účastníci za úkol jednotlivé způsoby ukázat a vysvětlit ostatním.

Diskuse: Účastníci by si měli uvědomit, že žijí duchovním životem přesto, že aktivně nevyznávají žádné náboženství. Pro účastníky může být těžké během krátké diskuse takto „prozít“. Proto je důležité, aby byl v každé skupince někdo zkušenější, kdo bude klást účastníkům vhodné otázky a tímto způsobem je navede, nebo aby při zadání moderátor dobře poukázal na duchovní rozměr v **naprosto obyčejných situacích, které denně zažíváme**. Už drobný úsměv na druhého může pomoci nám i druhým zažít spokojenost. Už tím, že v autobuse postíme někoho sednout, skutečně pomáháme. Už tím, že si uděláme čas sami na sebe třeba čtením dobré knihy nebo během procházky venku čerpáme pozorováním přírody ušlechtilost a radost, kterou, aniž bychom to často vnímali, přenášíme na druhé. Všemi těmito drobnostmi sloužíme Lásce. Tím, že mluvíme pravdu, že ostatní v družině učíme tomu, aby hráli vždy čestně a podle pravidel, sloužíme Pravdě. Během prezentace způsobů přibližování k cílům účastníků je dobré, aby se moderátor ptal, zda to, co účastníci dělají, nějakým způsobem koresponduje se skautskými zákony, slibem, denním příkazem nebo heslem. Pomůžeme tak účastníkům zorientovat se v tom, jak skautské hodnoty přenášejí do svého života, a že tyto hodnoty jsou součástí našeho duchovního rozvoje.

Rizika: Hlavní riziko je v tom, že účastníci nepochopí, co mají dělat. V takovém případě je důležité, aby věděli, že kdykoli něčemu nerozumí, mohou se zeptat. Dalším rizikem je, že účastníci nebudou mít dobře rozmyšlené hodnoty z předchozí aktivity. V takovém případě můžeme účastníkům nabídnout, aby své hodnoty/cíle od minulé aktivity upravili a sami se znovu zamysleli nad tím, co je pro ně důležité.

Víra a duchovní život

Víra jako taková bývá (zejména v nenáboženském světě) často chápána jako něco, co je úzce spojeno s (nejen katolickou) církví. Proto považuji za podstatné budoucí i stávající rádce upozornit na to, že pohled na víru jako pouhý prostředek církve je příliš úzký a značně zkreslený. Abychom mohli šířit a rozvíjet myšlenku, že sloužíme nejvyšší Pravdě a Lásce, hodnotám, které nás přesahují, musíme této myšlence nejprve pravdivě věřit. To také ilustruje následující věta: *Duchovní výchova ve skautingu je rozvinutím přesvědčení, že Pravda a Láska jsou pro nás nejdůležitějšími duchovními hodnotami a že chceme za všech okolností žít v souladu s nimi*³.

Pojďme se tedy podívat na víru v obecném slova smyslu – jako na vztah člověka a hodnot, kterým věří. Využijeme k tomu Platónův mýtus o jeskyni, kde Platón poukazuje na to, že člověk, který je řízen pouze smysly je omezený oproti člověku, který zakusí skutečné poznání a prozře, že svět, který je vnímán omezenými lidmi je pouze odrazem světa Idejí. Vzhledem k tomu, že svět Idejí ale nemůžeme poznávat přímo, poznáváme ho jen přes stíny zrcadlící se v našem světě, potřebujeme víru jako zprostředkovatele vztahu mezi námi hodnotami, které nás přesahují.

Mýtus o jeskyni

Zadání: Nechme každého účastníka, aby si o samotě přečetl Platónův mýtus o jeskyni (viz Příloha 1). Následně nechme účastníky po dvojicích přibližně 10 minut diskutovat o tom, o čem si myslí, že mýtus je. Zároveň by si během rozhovoru měli ujasnit, co vlastně se v mýtu vyskytuje (duše nevzdělané, duše vzdělané, svět idejí, svět smyslů). Nakonec se sejdem všichni v kruhu, a každá dvojice má za úkol představit, co identifikovala, že se v mýtu vyskytuje, případně jednou nebo dvěma větami vysvětlit, jak mýtus chápou.

Diskuse: Diskusi zakončíme shrnutím, že pro Platóna jsou hlavními idejemi Krása a Dobro, a pro nás, jako skauty, Pravda a Láska, kteréžto krásu i dobro také zahrnují. Ze svého omezeného pohledu nejsme schopni nahlédnout, zda skutečně (a v jaké formě) tyto (absolutní) hodnoty existují, ale tím že se jim chceme svým myšlením, slovy i skutky přiblížit, vlastně realizujeme víru v to, že skutečně existují.

Rizika: Každý může mít na mýtus jiný názor, což může vést k neshodám. Je dobré, aby i tyto neshody moderátor diskuse využil k ilustraci faktu, že naše pohledy jsou omezené, ale zároveň

³ Weignerová, Hana, Jiří Zajíc a Svatava Šimková. Úvod do duchovní výchovy. Skauting, TDC, 2015(10), s. 16. (parafrázováno)

máme dar nahlížet z různých směrů. To nám ve skutečnosti umožňuje se Idejím lépe přibližovat, jen je potřeba naslouchat ostatním a jejich názory alespoň tolerovat (ne-li se jimi inspirovat).

Duchovní výchova – cesta k Pravdě a Lásce

Rádce by měl být průvodcem na cestě, po které vede družinu za vyššími hodnotami – za Pravdou a Láskou. Aby toho byl schopen, je třeba, aby si uvědomoval, jakým způsobem na svoji družinu působí – především **vlastním příkladem**.

Rádce je autorita a jde příkladem – Rikitan

Zadání: Vytvoříme dvojice, a každá dvojice zvlášť dostane za úkol si přečíst charakteristiku Rikitana (níže). Každá dvojice má za úkol napsat alespoň tři nejdůležitější Rikitany vlastnosti, které jsou zásadní pro to, že je tak dobrým vůdcem. Dvojice se také může zamyslet nad dalšími vlastnostmi, které v charakteristice nenašli a zdůvodnit, proč si myslí, že jsou pro vůdce důležité.

Rikitan je studentem medicíny, který umí každého doslova nadchnout pro skautský život. Umí všemožné kousky od lasování přes vázání uzlů, které se nikdy samy nerozvážou, po orientaci v přírodě i hraní na „zvučící dřevo“. V přírodě pozná každé zvíře, rostlinu i houbu, ba co víc, vždy se je snaží chránit tělem i duší. Oddíl Hochů od Bobří řeky vychovává „na zelené louce“ tak, že získá pozornost zahálčících chlapců v městské čtvrti. Pod jeho vedením oddíl hochů zažije nejen mnoho dobrodružství při zařizování klubovny, na výpravách a na táboře, ale také chvíle v roklí úmluvy. Tam hoši zažijí momenty, při kterých každému běhá mráz po zádech, tam si hoši slíbí, že se nikdy nezradí a že na sobě budou neustále pracovat. Na žádnou schůzku Rikitan nikdy nepřijde pozdě, pokud po někom něco chce, vždycky ho slušně požádá – tak, že se mu nedá odmítnout.

Diskuse: Charakteristikou jednoho z nejznámějších českých ideálů skautského vůdce Rikitana chceme ukázat, že zásadní pro roli rádce, či vůdce je schopnost **jít ostatním příkladem**. Protože ostatní hoši k Rikitani vzhlížejí jako k někomu, komu se málokdo může vyrovnat, má u nich Rikitan přirozenou autoritu. S tím se pojí i to, že Rikitan je **pravdivý (autentický) a konzistentní**. Otázky k zamyšlení: Napadlo by někoho, že by si Rikitan po výpravě šel zakouřit, nebo zašel na pivo? Jak jsme my sami s ochotou přiblížit se k Rikitani vzoru, co se nám nedaří?

Rizika: Rikitan v tomto případě nemusí být pro účastníky ztělesněním vzoru, který si hned vybaví. V takovém případě bychom se mohli dostat do nepříjemné situace, kdy by se účastníci měli tendenci pořadatelé „vysmát“ a nevzali by vzor vážně. Já jsem zde zvolil Rikitana proto, že jeho osobnost je vzor, který je dle mého názoru „klasikou“ vytvořenou Jaroslavem Foglarem a pro český skauting je legendou. Pokud by pro cílovou skupinu nebyl Rikitan vhodnou volbou, je možné napsat charakteristiku jiného kladného hrdiny, který je účastníkům bližší – např. by to mohl být Luke Skywalker z hvězdných válek.

Svědění – nástroj k poznání Pravdy

Nástrojem pro poznávání pravdy je pro každého člověka **svědomí**⁴. Rádce družiny má za úkol svědomí každého člena podporovat tak, aby si své svědomí členové uvědomovali a aktivně ho také využívali při řešení situací, ve kterých se musí rozhodnout. Rozhodování a tíhu, kterou je svědomí zatíženo, pokud se člověk rozhodne proti němu, si mohou účastníci vyzkoušet v rámci následující aktivity.

Zadání⁵: Před začátkem aktivity pořadatel vytvoří překážkovou dráhu s překážkami typu podlez, přelez, proběhni různým způsobem, hod kostkou vyšší číslo než..., apod. U každé překážky je umístěn talířek s čokoládou a hromádka kamenů. Kameny představují zátěž pro svědomí a čokoláda krátkodobý slastný pocit ve chvíli, kdy v životě získáme něco nečestně. Cílem účastníků je proběhnout trasu v co nejkratším čase. Každý účastník dostane igelitový pytlík s ušima (např. od rohlíků či zeleniny; pytlík symbolizuje naši duši, která je zatížena, pokud se rozhodneme pro snazší, avšak nečestné jednání). Když účastník při probíhání trasou narazí na překážku, má dvě možnosti. Buď překážku absolvuje, nebo si vezme kousek čokolády a zároveň si přidá kámen do pytlíku. Takto se může rozhodnout u každé překážky. Velikost kamenů je dimenzována tak, že když se účastník vyhne většině překážek, pytlík se protrhne. Pokud by došlo k protržení pytlíku, účastník je ze hry vyrazen – jeho duše jeho činy neunesla. Pokud někdo absolvuje trasu, aniž by si vzal jediný kousek čokolády a kámen, dostane na závěr všechnu zbylou čokoládu (toto pravidlo však účastníkům na začátku neřekneme; pro jistotu je dobré mít jednu čokoládu navíc).

Diskuse: Cílem aktivity je ilustrovat, že každé jednání nese své důsledky – někdy není nejrychlejší hrát čestně, ale v dlouhodobém horizontu se nečestné jednání nevyplatí. Dalším cílem je také odreagovat účastníky od jinak psychicky náročného programu. Po aktivitě by měla následovat krátká diskuse, jak účastníci aktivitu prožívali, co je podle nich svědomí, a co je možné dělat pro to, abychom v dětech svědomí probouzeli a podporovali, aby děti svědomí při rozhodování aktivně používali. Mělo by zaznít, že u mladších kategorií (vlčata, světlušky) je třeba učit děti spíše rozlišovat mezi dobrem a zlem, např. pomocí příběhů a bajek. Ve skautském věku potom konfrontujeme děti se skautským zákonem, který můžeme využít i k diskusi o tom, jak se dětem daří podle zákona žít, nebo jestli to vůbec zkouší. Pomůckou, jak žít podle skautského zákona může být třeba modrý život (neboli zrcadlo, jak říkáme v našem oddíle, viz následující kapitola s příklady programů).

Rizika: Pokud má mít aktivita efekt, aby si rádcové zapamatovali, že je třeba děti vést k tomu, aby svědomí aktivně využívali, je potřeba, aby si jednotlivé prvky hry propojili s realitou – kameny = zátěž svědomí, pytlík = duše (která má, co se týče zátěže také své limity), překážky – životní situace ve kterých se rozhodujeme, čokoláda – snadno získaná odměna, která ale nemá dlouhého trvání, kvalitu a hloubku, protože byla získaná nečestně. Toto je potřeba po aktivitě

⁴ Weignerová, Hana, Jiří Zajíc a Svatava Šimková. Úvod do duchovní výchovy. Skauting, TDC, 2015(10), s. 16.

⁵ Autorem hry je Jan Libenský – Jenda, hra byla součástí roverského kurzu 7 Vlků a tisícovky v roce 2013.

Původně byla hra použita pro ilustraci lži, zde byla pozměněna tak, aby vyjadřovala vztah člověka a svědomí.

s účastníky rozebrat a nechat je, aby se k aktivitě vyjádřili – třeba si svědomí představují jinak – jak?

Vztahy – nástroj k poznání Lásky

Jestliže je svědomí nástrojem k poznávání Pravdy, pak prožívání skutečných, kvalitních vztahů je nástrojem k poznávání Lásky. Vlastnosti, které bychom k navazování pevných a kvalitních vztahů s ostatními lidmi měli vyzdvihnout, jsou zejména: důvěra a respekt, schopnost omluvit se (uznat chybu) na straně jedné, odpouštět na straně druhé, pracovitost a obětavost. Abychom lépe pochopili, jak se zmíněné vlastnosti ve vztazích projevují, zahrajeme si scénku.

Zadání⁶: Vytvoříme sedm dvojic. Každá dvojice bude mít za úkol zahrát jednu ze scének dle následujícího zadání:

- Jsi rádce družiny a hledáš někoho, kdo zapíše minulou výpravu do kroniky.
 - o Najdeš dobrovolníka a dáš mu kroniku za úkol (projevíš důvěru),
 - dobrovolník to udělá a ty mu projevíš respekt.
 - dobrovolník to neudělá a ty ho pokáráš, ale pak mu odpustíš (dobrovolník řeší své svědomí).
 - o Nikdo se nebude hlásit a ty to dáš někomu příkazem:
 - ten, kdo to dostal příkazem to udělá (může odmítnout, pokud si bude myslet, že je to na místě) a ty mu projevíš respekt (pokud to budeš pokládat za správné).
 - ten, kdo to dostal příkazem to neudělá a ty ho pokáráš, ale pak mu odpustíš (dobrovolník řeší konflikt svého svědomí – přece jsem to dostal příkazem, tak není tak hrozné, že jsem to neudělal – ale rádce na mě spoléhal a já jsem jeho důvěru zklamal).
 - o Nikdo se nenajde, takže kronika zbyla na tebe:
 - skutečně to uděláš a jdeš tím příkladem ostatním.
 - neuděláš to, čímž ukazuješ špatný příklad, ale přiznáš to, protože tě hryže svědomí. Navíc to můžeš rozumně vysvětlit např. tím, že jsi musel připravovat vícedenní výpravu, a že opravdu potřebuješ něčí pomoc.
 - neuděláš to, a navíc to zakryješ abys nešel špatným příkladem, ale svědomí tě hryže o to víc.

Diskuse: Různými možnostmi chceme ukázat, co se všechno může stát mezi lidmi (a rozhodně to nejsou všechny možnosti, těch je víceméně nekonečné množství) a k čemu může vést (ne)dostatek některých lidských vlastností. Po každé zahrané scéně by měla následovat krátká rekapitulace, v rámci které ostatní řeknou, co se stalo, jaké vlastnosti jsme viděli a k čemu jejich (ne)využití vedlo. Po zahrání všech scének můžeme pokračovat diskusí – jaké další možnosti situace s kronikou účastníci vymyslí? Jsou nějaké jiné kritické situace, u kterých může docházet

⁶ Inspirováno dramatickou aktivitou z letního běhu Protos 2021, děkuji Hedvice Nevřalové – Medi a Marii Staňkové – Mapě.

k podobným problémům? Jak problémům předcházet? Např. pro situace, se kterými jsme se setkali nastavit jasná pravidla, vysvětlit ostatním proč je potřeba, aby s kronikou pomohli atp.

Rizika: Rizikem může být, že někdo z účastníků zažil nějakou traumatizující situaci, která se mu vybaví a ke které se nebude chtít vracet. Také se může stát, že scénku si někdo vezme příliš osobně, či překročí hranici, kdy jde pouze o scénku. Z mého pohledu nejsou tato rizika příliš pravděpodobná, ale je dobré na ně být připraven a v případě nutnosti scénky přerušit, zvolit jiné téma apod.

Hry a duchovní výchova

Hry jsou velmi dobrým a silným nástrojem pro výchovu dětí. Miloš Zapletal v úvodu k jeho Velké encyklopedii her – Hry v přírodě mimo jiné píše: „Zajímavé, úspěšné hry stmelují družinu, oddíl, třídu v soudržný celek.“⁷ V rámci her utužujeme nejen vztahy s ostatními účastníky, ale také máme příležitost pracovat na svém svědomí. Aby hra měla žádoucí výchovný efekt, je ale třeba, aby si rádce uvědomoval, co má vybraná hra přinést a na co si při organizaci dát pozor, aby se hra neminula svým účinkem. Proto se pojdme s budoucími rádci společně zamyslet nad tím, jak konkrétní hry přispívají k duchovnímu rozvoji hráčů – rádčům tím dáme praktický návod, co by si při organizaci každé hry měli rozmyslet.

Zadání: Rozdělíme účastníky do dvojic. Každá dvojice má za úkol vybrat jednu hru (vyberou hru kterou znají; je vhodné mít po ruce některou z encyklopedií her pro ty, kteří si nemohou na žádnou hru vzpomenout). Každá dvojice má 5-10 minut na zhodnocení, co všechno daná hra v dětech rozvíjí – kromě rozvíjení fyzických a psychických vlastností by se měli účastníci zamyslet zejména nad tím, co může přinést hra v rámci duchovního rozměru – např. se bude jednat o rozvoj vztahů s ostatními účastníky, rozvoj férovosti, schopnost uznat chybu apod. Kromě toho by se měla dvojice také zamyslet nad riziky, která daná hra přináší. V následné diskusi by měla každá dvojice představit svoji hru a vysvětlit, na co společně přišli.

Diskuse: Aktivita má být pro rádce praktickým návodem k tomu, aby se učili o hrách přemýšlet komplexně a aby uměli vybrat vhodnou hru pro určitou chvíli. V rámci představování závěrů jednotlivých dvojic je vhodné, aby se moderátor ptal ostatních, kdy je dobré danou hru zařadit a kdy je to naopak nevhodné. Mělo by zaznít, že hry zdaleka neslouží jen k zábavě nebo odreagování, ale vždy mají také výchovný efekt, i když si jej třeba ani nemusíme uvědomit.

Rizika: Měli bychom se zaměřit na hry s jednoduchými pravidly. V případě, že si účastníci vyberou příliš komplikovanou hru, může se stát, že se zdržíme příliš dlouho při představování hry. Ideální je, aby všichni účastníci diskutované hry již znali, abychom nemuseli v rámci diskuse vysvětlovat pravidla a tím šetřili mentální energii všech zúčastněných.

⁷ ZAPLETAL, Miloš. *Velká encyklopedie her: Hry v přírodě*. 2. Praha: Olympia, 1987, s. 14.

Příklady programů a náměty podporující duchovní výchovu

V rámci dosavadních aktivit jsme rádčům představovali duchovní život, hodnoty a výchovu z obecného pohledu. Snažili jsme se zachytit, co by si rádce měl uvědomovat, aby mohl výchovně působit na členy své družiny. Pod obecnými pojmy je však někdy těžké si představit konkrétní realizaci. Pojďme se tedy podívat na několik příkladů aktivit, které rádci mohou ve svých družinách využít.

Probouzení svědomí – čtení či prožití příběhů a bajek

Zejména pro věk světlušek a vlčat je vhodné čtení jednoduchých příběhů, pohádek nebo bajek, které tuto věkovou kategorii učí rozlišovat dobro a zlo. Příběhy nemusíme jen číst nebo vyprávět, je možné je sehrát i formou her: děti si např. části příběhu složí z útržků získaných během hry v lese, potom si příběh přečteme, a nakonec si ho sehrajeme jako scénku. Může následovat i krátká diskuse, kde se děti můžeme ptát kdo hrál v příběhu jakou roli, proč udělal to, co měl, co bylo dobré nebo špatné apod.

Jednotlivé příběhy, pohádky, nebo bajky je vhodné zařadit do programu v návaznosti na skautské principy, které dětem chceme představit. Např. při vysvětlování, co to znamená „být pravdomluvný“, můžeme použít bajku „Dřevorubec a bůh Hermes“, kterou najdete v příloze 2.

Týdenní výzva

V rámci procvičování osobní kázně, pravdomluvnosti i svědomí může rádce družiny vyhlásit týdenní výzvu. V rámci této výzvy dá členům družiny nějaký úkol – třeba najít a vykonat co největší dobrý skutek. Následující družinovou schůzku pak každý člen družiny představí, co si vybral, vykonal a proč si myslí, že to byl ten největší dobrý skutek, který mohl on vykonat. Nakonec by měl rádce konstatovat, že jednotlivé dobré skutky se nedají porovnávat, ale že každý, kdo se nad svým dobrým skutkem opravdu zamyslel a vykonal něco, co běžně nedělá úkol splnil a zasloužil si jeho úctu. Rádce samozřejmě musí jít příkladem a sám také říci, jaký dobrý skutek vykonal on sám.

Podobně může rádce dávat výzvy různého druhu – např. počítat, kolik dní jsem vydržel mluvit slušně, nebo vyhlásit, že v následujícím týdnu budeme každý den cvičit určitý počet cviků a úkolem je nezapomenout ideálně ani jednou.

Měsíc zrcadla – modrý život

V našem oddíle říkáme modrému životu „zrcadlo“, protože tabulka, kterou vyplňujeme nám zrcadlí, co jsme daný den zvládli a co ne. Může se jednat o typ týdenní výzvy, nebo pro starší můžeme zvolit i dobu delší. V našem oddíle máme ve skautské stezce plnit zrcadla alespoň jeden měsíc. Konkrétní úkoly si může vymyslet rádce družiny sám, nebo použít některé z existujících tabulek, např. přímo od Junáka⁸.

⁸ <https://www.skaut.cz/vyzkousejte-si-modry-zivot-verze-pro-koronacasy/>

Delegování úkolů – šance pro důvěru a probuzení osobní zodpovědnosti

Jak píše Jaroslav Foglar v knize *Náš oddíl*, velmi dobrou metodou pro probuzení osobní zodpovědnosti, zvednutí sebevědomí jednotlivých členů oddílu nebo družiny a v neposlední řadě trénink důvěry je delegování jednoduchých úkolů na členy družiny. Každý v družině může mít svoji funkci – někdo může být vlajkonoš, druhý kronikář, třetí lékárník, další se může starat o nástěnku, někdo o fotografie, jiný může mít připravenou nouzovou zásobu her pro případ, že by bylo třeba rychle improvizovat... Důležité je, aby každý v družině věděl, že je pro ostatní důležitý a potřebný. Funkce by jednoznačně neměla být chápána jako něco podřadného.

Družinový rituál

Pokřik nemusí být jediným družinovým rituálem. Můžeme mít i rituály další, které si vytvoříme pro speciální příležitosti. Můžeme mít speciální rituál např. pro zahájení důležité porady o tom, kam pojedeme na družinovou výpravu, nebo co koupíme z družinové pokladny. Vždy je nutné myslet na to, aby rituál měl svůj smysl, byl jedinečný a pokud jde o vážnou věc, neměl by se opakovat příliš často, aby nezevšedněl. V našem oddíle je např. běžné, že každá družina má své tajné místo, kde projednává nejdůležitější záležitosti.

Kde čerpat inspiraci

Kromě „klasické“ skautské četby v podobě knih od Jaroslava Foglara, Miloše Zapletala, nebo Miloslava Nevrlého velmi doporučuji zejména metodiku „Kdo jsem“⁹, kde najdeme velmi konkrétní úvod do problematiky duchovní výchovy zasazené do kontextu názorů skautského, včetně rozboru jak na Nejvyšší Pravdu a Lásku. Každému, kdo o tématu hledá více bude tato příručka velmi dobrým pomocníkem i v případě, že používá jinou skautskou stezku než tu oficiální. Kdo hledá ještě hlubší vhled do skautského duchovního života, určitě ocení také tematické číslo časopisu *Skauting* – „Nikdy nekončící dobrodružství“¹⁰.

Závěr

V této práci jsem představil možný průběh přípravy rádců a rádkyň pro duchovní výchovu v družině. Práci jsem rozdělil na čtyři hlavní kapitoly. První dvě kapitoly se zaměřují na osobnost rádce a měly by rádcům pomocí různých aktivit odpovědět na otázky, co je to duchovní život, duchovní hodnoty, jak nás tyto hodnoty přesahují, jaký mají vztah s vírou a se skautingem. Další dvě kapitoly se zaměřují na základní pilíře duchovní výchovy a na příklady možné realizace v praxi. Budoucím rádcům a rádkyňám by tak měl tento přehled pomoci se zorientovat v tom, co by měli zvládnout pro to, aby mohli sami pomáhat své družině se plnohodnotně duchovně rozvíjet.

Jednotlivé aktivity jsme zatím nestihli v praxi vyzkoušet, což bych v budoucnu rád napravil. Jakmile aktivity vyzkoušíme, doplním do práce případné poznámky a podněty získané reflexí od účastníků. Pokud jste využili některou z aktivit a máte poznatky, které by mohly být v budoucnu doplněny, budu rád, pokud mi napíšete na email, který najdete na titulní stránce.

⁹ Zajíc, Jiří – Edy a kol. *Kdo jsem*, Metodika ke skautské stezce, TDC, online:

<https://casopisy.skaut.cz/knihovna/463>

¹⁰ Zajíc, Jiří – Edy a kol. *Nikdy nekončící dobrodružství*, *Skauting* – tematické číslo, TDC, online:

<https://casopisy.skaut.cz/knihovna/596>

Přílohy

Příloha 1: Text mýtu o jeskyni¹¹

1. - A nyní, pokračoval jsem, představ si rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou tímto podobenstvím. Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu otevřen dlouhý vchod zšíří celé jeskyně; v tomto obydlí již od dětství žijí spoutáni na nohou i na šíjích, takže zůstávají stále na témž místě a vidí jedině dopředu, ale nemohou otáčeti hlavy, protože jim pouta brání; vysoko a daleko vzadu za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněm a spoutanými vězni jest nahoře příčná cesta, podél níž si myslí vystavěnou zídku na způsob přepážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky.

- Dobře.

- Mysli si pak, že podél této zídky chodí lidé a nosí všelijaké náradí, přečnívající nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, při čemž jedni z nosičů, jak se podobá, mluví, druzí pak mlčí.

- Divný jest ten tvůj obraz a divní vězňové.

- Podobní nám, odpověděl jsem, neboť takoví lidé jistě by neviděli ze sebe samých ani ze svých druhů něco více než stíny, vrhané ohněm na protější stěnu jeskyně.

- Jak by také uviděli, když jsou nuceni držeti po celý život hlavu bez pohnutí?

- A co předměty nošené podél zídky? Neviděli by z nich právě tolik?

- Ovšem že.

- A kdyby mohli vespolek rozmlouvat, jistě by myslili, že těmi jmény, která dávají tomu, co před sebou vidí, označují skutečné předměty.

- Nutně.

- A což kdyby to vězení odráželo od protějška i ozvěnu? Kdykoli by promluvil někdo z přecházejících nosičů, nemyslíš, že by pokládali za původ toho hlasu jedině právě ten přecházející stín?

- Při Diovi, dozajista.

- U takových lidí tedy, děl jsem, by veskrze za pravdu neplatilo nic jiného než stíny těch umělých věcí.

- Docela nutně.

- Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo a to takto. Jeden z nich jest vyproštěn z pout a přinucen náhle vstáti a otočiti šíji a jíti a hleděti vzhůru ke světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžitky v očích nebyl by schopen dívati se na ony předměty, jichž stíny tenkrát viděl: co by asi řekl, kdyby mu někdo tvrdil, že tenkrát viděl jen přeludy, nyní však že zří správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z přecházejících předmětů, odpovídati na otázku, co to jest? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které mu jsou nyní ukazovány?

- Mnohem pravdivější.

¹¹ Platón. Ústava, 7. kniha, 514 a – 517 a. Překlad František Novotný. 3. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2001

2. - Nuže, a kdyby ho docela nutil hleděti do světla samého, že by ho bolely oči a že by se obracel a utíkal k tomu, nač se dovede dívati, a měl za to, že toto jest vskutku zřetelnější, než co se mu ukazuje?

- Tak jest.

- Kdyby pak jej někdo odtamtud násilím vlekl tím drsným a příkrým východem a dříve ho nepustil, až by ho vyvlekl na světlo sluneční, zdali pak by jeho oči, zalité září, mohly viděti něco z toho, co by mu nyní bylo jmenováno skutečným světem?

- Jistě ne, aspoň ne hned.

- Ano, myslím, že by potřeboval si zvyknouti, kdyby chtěl uviděti, co jest nahoře. A nejprve by zíral nejsnáze na stíny a potom na obrazy lidí i ostatních předmětů, zrcadlící se na vodních plochách, později pak na ty předměty samy, dále pak by snesl pohled na tělesa nebeská a na samu oblohu snáze v noci, kdyby se díval na světlo hvězd a měsíce, než ve dne na slunce a sluneční světlo.

- Jak by ne?

- Konečně pak, myslím, byl by s to, aby popatřil na slunce, ne na jeho obrazy ve vodě nebo na nějaké jiné ploše, nýbrž na ně samo o sobě na jeho vlastním místě, a aby se podíval, jaké jest.

- Nutně.

- A potom již by si o něm učinil úsudek, že ono jest, co způsobuje roční počasí a oběh roků a všechno spravuje ve viditelném světě a že jest nějak původcem i všeho toho, co viděli tam dole.

- Patrně, že by k tomu potom došel.

- A což když si vzpomene na své dřívější obydlí a na tamější vědění a tehdejší své spoluvězně, nemyslíš, že by sám sebe pokládal za šťastného pro tu změnu, oněch pak by litoval?

- Ba jistě.

- A jestliže měli tehdy mezi sebou zavedeny nějaké pocty a pochvaly a dary pro toho, kdo by nejbystřeji viděl přecházející stíny a nejlépe si pamatoval, které z nich obyčejně chodily napřed, které pozadu a které pospolu, a podle toho byl nejschopnější předpovídati, co přijde, sotva by asi cítil po tom touhu a záviděl těm, kterým se u oněch dostává poct a mocných postavení, naopak jistě by mu bylo, jak praví Homeros, že by tuze rád chtěl "jako nádeník sloužiti jinému, muži nemajetnému" a raději by cokoli zakusil, než aby měl ony nejasné představy a oním způsobem žil, či nemyslíš?

- Tak jest, odpověděl, myslím, že by raději všeho zakusil, než aby žil oním způsobem.

- Uvaž i toto, děl jsem. Kdyby takový člověk sestoupil nazpět a posadil se na totéž místo, zdali by se mu oči nenaplnily tmou, když by náhle přišel se slunce?

- Ba jistě.

- Tu pak kdyby zase musil posuzovati ony stíny o závod s oněmi, kteří zůstali stále vězni, dokud má mžitky před očima a dříve než by se mu oči uklidnily - a toto zvykání by netrvalo zrovna krátce - zdali pak by nebyl k smíchu a zdali by se o něm neříkalo, že přišel z té cesty nahoru se zkaženým zrakem a že to nestojí ani za pokus choditi tam nahoru? A kdyby se někdo pokoušel je vyprošťovati z pout a vésti nahoru, zdali pak by ho nezabili, kdyby ho nějak mohli rukama uchopiti a zabíti?

- Dozajista.

Příloha 2: Dřevorubec a bůh Hermes¹²

Dřevorubec kácel stromy u řeky. Jenže mu topůrko vyklouzlo z ruky a sekera zmizela v hlubině. Chudák seděl na břehu a naříkal.

Bůh Hermes všechno viděl a rozhodl se, že si toho človíčka vyzkouší. Vstoupil do dravého proudu a vylovil ze dna zlatou sekera. „Je tohle tvoje sekera?“ zeptal se.

„Není,“ odpověděl dřevorubec popravdě. „Ta moje nebyla zlatá.“

Hermes položil zlatou sekera na břeh. Znovu vstoupil do víru a vylovil tentokrát stříbrnou sekera. „Je tahle ta pravá?“ zeptal se dřevorubce.

„Není,“ řekl dřevorubec. „Ta moje byla docela obyčejná.“ Hermes nechal stříbrnou sekera na břehu a z vody vytáhl tu pravou, docela obyčejnou.

„Ano, tohle je moje sekera!“ radoval se dřevorubec a Hermes pravil: „Protože jsi byl čestný a pravdomluvný, patří ti právem i ta zlatá a stříbrná. Vezmi si všechny tři.“ Dřevorubec se vrátil do tábora a vyprávěl, co se mu přihodilo a jaké štěstí ho potkalo. A jak už to bývá, jeden z jeho druhů mu to štěstí záviděl. Hned se rozběhl k řece, vhodil svou sekera do proudu a začal hlasitě naříkat.

Bůh Hermes všechno viděl. Vstoupil do divoké řeky a podal drvoštěpovi zlatou sekera. „Je tohle tvoje sekera?“

„Ano, ano!“ volal dřevorubec a sápal se po zlatu.

„Lžeš,“ zamračil se Hermes. „A za trest nedostaneš ani tu svou!“

A stalo se, jak Hermes řekl. Lháři za trest a vám k poučení.

¹² Šrut, Pavel, Ezopovy bajky, Albatros 1998 (e-kniha zdarma: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/53/44/17/ezopovy_bajky.pdf)